

RIZICI I INTERVENCIJE ZA DJECU I MLADEŽ S POREMEĆAJIMA U PONAŠANJU GRADA PULE

MIRJANA RADETIĆ-PAIĆ*

Primljeno: ožujak 2003.
Prihvaćeno: svibanj 2003.

Stručni rad
UDK: 376.5

Procesi planiranja intervencija za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju ili u riziku na takva ponašanja počinju prepoznavanjem rizičnih čimbenika odnosno potreba određene lokalne zajednice. Stoga su specifični ciljevi ovog rada utvrditi koji su to rizici/potrebe djece i mladeži s poremećajima u ponašanju ili u riziku na poremećaje u ponašanju grada Pule, razine rizika/potreba, te razlike u razinama rizičnosti/potreba ispitanika ovisno o pojedinačnim područjima rizika/potreba, sa svrhom planiranja intervencija za navedenu populaciju. Ovaj rad je dio većeg istraživačkog projekta pod nazivom "Modeli intervencija u svrhu prevencije poremećaja u ponašanju djece, mladih i odraslih u Republici Hrvatskoj" kojeg je realizirao Odsjek za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u razdoblju od 1996.-1999.g. Uzorak ispitanika (N=100) čine djeca, maloljetnici i mladi punoljetnici u tretmanu Centra za socijalnu skrb Pula u razdoblju od 01.01.1998.g. do 30.06.1999.g. U istraživanju je korišten Formular za procjenu rizičnosti/potreba ispitanika autora Hoge, R.D. i Andrews, D.A. (1994), a dobivene informacije obrađene su na razini relativnih frekvencija.

Rezultati ukazuju, kod promatranog uzorka ispitanika, na postojanje najviše rizičnih čimbenika u području osobnost-ponašanje, te pojedinačnim varijablama vezanim za obitelj, aktivnosti u slobodno vrijeme i odnose s vršnjacima. Po razinama rizičnosti ističu se područja raniji i sadašnji delinkventni status, obrazovanje-zaposlenje i aktivnosti u slobodno vrijeme sa najvećim brojem visoko rizičnih ispitanika, dok je najčešće prosuđivana umjerena razina rizičnosti. Sukladno dobivenim pokazateljima, u radu se daju prijedlozi razina stručnih intervencija za lokalnu zajednicu grada Pule.

Ključne riječi: djeca i mladež s poremećajima u ponašanju, rizici, intervencije, grad Pula

Uvod

Svaka lokalna zajednica mora preuzeti odgovornost u ranom identificiranju, te preventivnom i tretmanskome stručnom interveniranju odnosno primijenjivanju strategija koje će spriječiti i suzbiti rizik za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju djece i mladih. Ukoliko neka zajednica ne poduzima takve mjere ili ih ne poduzima sukladno potrebama navedene populacije, poremećaji u ponašanju će imati tendenciju porasta. Planiranje intervencija mora se, pri tome, usmjeriti na izradu i provedbu onih programa koji će biti učinkoviti u borbi protiv poremećaja u ponašanju djece i mladeži određene lokalne zajednice. Prepoznavanje rizičnih čimbenika koji doprinose ili pogoduju takvom ponašanju odnosno potreba, u najširem smislu, prvi je korak za daljnje definiranje takvih intervencija.

To je moguće temeljem uvida u podatke Centra za socijalnu skrb koji jedini, na razini lokalne zajednice, ima mogućnost objediniti sve informacije o riziku za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju kao i o već evidentnim poremećajima. Temeljem tih informacija moguće je definirati i ukupne potrebe rizične populacije djece i maloljetnika na razini lokalne zajednice.

Značajno područje rada socijalnih pedagoga i drugih stručnjaka koji se bave problematikom djece i mladeži s poremećajima u ponašanju je područje dijagnosticanja i planiranja intervencija za djecu i maloljetnike s poremećajima u ponašanju ili u riziku na pojavu takvih ponašanja s ciljem predlaganja i planiranja najprikladnije intervencije. No, na tim područjima prisutno je dosta neujednačenosti i nepoznanica, a koje se kasnije mogu negativno odraziti na uspješnost poduzetih intervencija. Prije svega može se pret-

*Centar za socijalnu skrb Pula

postaviti da nisu prepoznati ili nisu dovoljno dobro i na vrijeme prepoznati rizični čimbenici takvog ponašanja kao i učinkovite i adekvatne intervencije. Rukovodeći se čimbenicima rizika u kontekstu kriterija za izbor intervencije, te mogućnostima diferencijacije tretmana za pojedine skupine djece i maloljetnika s poremećajima u ponašanju nužna je stoga direktna veza dijagnostike i tretmana tj. prosudba potreba za određenom intervencijom.

U znanosti se, u novije vrijeme, posebna pozornost pridaje upravo čimbenicima rizika, a saznanja o njima primjenjuju u različitim konceptualnim okvirima prevencije i tretmana poremećaja u ponašanju. Rizični čimbenici (Coie i dr., 1993-prema Kirby i Fraser, 1997-prema Bašić 2000, 35) definiraju se kao bilo koji utjecaji koji pojačavaju vjerojatnost prvog pojavljivanja budućeg poremećaja, napredovanja prema vrlo ozbiljnom stanju, te podržavanju problematičnih uvjeta. Općenito su to svi utjecaji koji povećavaju vjerojatnost ozbiljnih poteškoća u procesu socijalizacije djece i mladih.

U literaturi (Laucht i sur., 1998) se rizični čimbenici za rast i razvoj djeteta dijele u dvije osnovne skupine:

1. čimbenici koji proizlaze iz bioloških ili psiholoških obilježja pojedinca (npr. genetska opterećenja, teški temperament, mala porođajna težina i dr.) i
2. čimbenici vezani uz psihosocijalna obilježja okruženja pojedinca (teški materijalni položaj, kriminalitet ili psihičko oboljenje jednog ili oba roditelja, kronična disharmonija u obitelji itd.).

Znanost također nastoji iznaći odgovore na pitanje o stupnju odnosno razini rizičnosti djece i mladeži kako bi se saznanja o tome primjenjivala na adekvatno planiranje različitih intervencija kako za djecu i mladež u riziku ili s već evidentnim poremećajima u ponašanju tako i za njihove obitelji.

Grupiranja rizične djece u odnosu na poremećaje u ponašanju učinila je autorica Dryfoos (1990-prema Bašić, 2000) koja tvrdi da postoje vrlo visoko rizični, visoko rizični, srednje rizični i nisko rizični mladi. Autorica je rizičnost procijeni-

jenila na temelju prisustva većeg ili manjeg broja nepovoljnih okolnosti mlade osobe.

Dakle, za planiranje intervencija konkretne lokalne zajednice te njihovu operacionalizaciju i aplikaciju potrebno je povezivanje razina i intenziteta rizika za poremećaje u ponašanju djece i mladeži sa specifičnim čimbenicima značajnim u pojavi i razvoju takvog ponašanja. Iako su za grad Pulu na manjim uzorcima, uglavnom maloljetnih delinkvenata, vršena određena istraživanja, to se ipak ne može procijeniti dostatnim obzirom da nedostaju sveobuhvatnija istraživanja poremećaja u ponašanju u najširem smislu, a posebice čimbenika koji utječu na njihovu pojavu i razvoj. Temeljem tih istraživanja nije moguće odrediti stupanj rizičnosti, pa sukladno tome ni planirati adekvatne intervencije. Stoga se za grad Pulu ukazuje potreba za definiranjem potreba djece i mladeži s poremećajima u ponašanju odnosno za definiranjem rizika za pojavu i razvoj takvog ponašanja, te njihove širine i intenziteta kako bi se temeljem tih prosudbi definirale razine intervencija odnosno planirale adekvatne intervencije za sprječavanje i suzbijanje pojave i razvoja poremećaja u ponašanju navedene populacije.

Ciljevi, svrha i metode rada

Ovaj rad je dio većeg istraživačkog projekta pod nazivom "Modeli intervencija u svrhu prevencije poremećaja u ponašanju djece, mladih i odraslih u Republici Hrvatskoj" kojeg je realizirao Odsjek za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u razdoblju od 1996.-1999.g. Glavni istraživač bila je prof.dr.sc. Josipa Bašić.

Generalni cilj ovog istraživanja je prosudba rizika i potreba sa svrhom planiranja intervencija za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju ili u riziku na poremećaje u ponašanju grada Pule. Specifičnim ciljevima ovog istraživanja nastoji se utvrditi slijedeće:

- rizici/potrebe djece i mladeži s poremećajima u ponašanju odnosno u riziku na navedeno ponašanje,

- razine rizika/potreba djece i mladeži s poremećajima u ponašanju, te
- razlike u razinama rizičnosti/potreba ispitanika ovisno o pojedinačnim područjima rizika/potreba.

Ovim dijelom istraživanja obuhvaćen je uzorak od 100 djece, maloljetnika i mlađih punoljetnika s poremećajima u ponašanju u tretmanu Centra za socijalnu skrb Pula, što je činilo nešto manje od 1/6 ispitanika koji su bili u tretmanu od 01.01.1998.g. do 30.06.1999.g. Svi su ispitanici podijeljeni u 3 skupine prema dobi, te je od svake skupine obuhvaćen svaki treći ispitanik: djeca od 11 do 14 godina (21%), maloljetnici od 14 do 18 godina (46%) i mlađe punoljetne osobe od 18 do 23 godine (33%). Obzirom na spol ispitanika u uzorku se nalazi 94 ispitanika i 6 ispitanica.

Snimanje rizika/potreba djece i mladeži za određenom vrstom i razinom intervencije, u ovom istraživanju, učinjeno je Formularom za procjenu rizičnosti/potreba ispitanika (izvorno: The Youth Level of Service/Case Management Inventory) autora Hoge, R.D. i Andrews, D.A. (1994). Instrument je razvijen na generalnoj teoriji koja implicira široki niz osobnih i situacijskih čimbenika (osobne, kontekstualne i systemske varijable u analizi kriminalne aktivnosti) u determinaciji kriminogenog ponašanja djece i mladih tj. formular integrira sve dostupne informacije o djeci i maloljetnicima, te na temelju njih procjenjuje razinu rizičnosti/potreba. Ovaj Formular je standardiziran za primjenu u Republici Hrvatskoj (Nikolić i sur., 2002), a rezultati su ukazali na njegove dobre mjerne karakteristike. Treba istaknuti da obzirom na norme za procjenu određene razine rizika rezultati pokazuju razlike u odnosu na originalne norme. Naime, procjene rizičnosti/potreba izvršene su na temelju uzorka ispitanika u našim uvjetima, te stoga dolazi do odstupanja u normama i procjenama rizičnosti na temelju prve glavne komponente i Burtove komponente obzirom da su rađene u drugačijim socio-kulturnim okolnostima. Norme na

uzorku ispitanika za Republiku Hrvatsku su slijedeće:

- Niska rizičnost od 0 do 7 (originalne norme od 0 do 8),
- Umjerena rizičnost od 8 do 15 (originalne norme od 9 do 22),
- Visoka rizičnost od 15 do 23 (originalne norme od 23 do 34),
- Vrlo visoka rizičnost 23 i više (originalne norme od 35 do 42).

Zbog navedenog je za konačno definiranje normi za procjenu razina rizika potrebno izvršiti dodatne provjere. Za potrebe ovog rada korištene su originalne norme što može utjecati na objektivnost pojedinih rezultata.

U ovom istraživanju se, dakle, rukovodimo čimbenicima i razinama rizičnosti sukladno Formularu za procjenu rizičnosti/potreba ispitanika koji te čimbenike smještava unutar osam područja i njima pripadajućih podpodručja (42 varijable). Radi se o slijedećim područjima: raniji i sadašnji delinkventni status (RISDS), obiteljske prilike (roditeljstvo) (OBPRI), obrazovanje-zaposlenje (OBZAP), odnosi s vršnjacima (ODVRS), zlorporaba sredstava ovisnosti (ZLOSR), aktivnosti u slobodno vrijeme (AKTSV), osobnost- ponašanje (OSPO), stavovi-orijentacija (STORI). Pri tome se postiže cjelovita slika razina rizika za sva područja (niska, umjerena, visoka i vrlo visoka)

Rezultati su obrađeni na razini relativnih frekvencija, a istraživanje je provedeno na način da je autor ovog rada ispunjavao Formular za procjenu rizičnosti/potreba ispitanika za svakog ispitanika koji je ušao u uzorak. U tu svrhu korištena su izvješća stručnih djelatnika Centra za socijalnu skrb Pula.

Rezultati, istraživanja i rasprava

Tablica 1. prikazuje prosudbe rizika/potreba po područjima. Vidljivo je da su najzastupljenije prosudbe na pojedinačnim varijablama nemoć u kontroliranju maloljetnikova ponašanja (područje obiteljskih prilika), neadekvatno koristi slobodno vrijeme (područje aktivnosti u slobodno vrijeme)

i ima nekoliko poznanika-delinkvenata (područje odnosi s vršnjacima). Uz navedene pojedinačne varijable nešto manje prosudbi, ali značajnih obzirom da se javljaju kod više od polovice ispitanika, nalazi se na varijablama neprimjereni odgojni postupci (područje obiteljskih prilika), nisko školsko postignuće (područje obrazovanje-zaposlenje) i u tijeku mjere obiteljsko-pravne zaštite i socijalno zaštitne intervencije prema maloljetniku ili obitelji (područje raniji i sadašnji delinkventni status). Najveći broj ukupno prosuđenih nepovoljnih okolnosti (tablica 2.) je na područjima osobnost-ponašanje i aktivnosti u slobodno vrijeme.

Gledano po područjima rizika/potreba (tablica 1.) u području ranijeg i sadašnjeg delinkventnog statusa najzatupljeniji je podatak da su kod oko polovine ispitanika u tijeku mjere obiteljskopravne zaštite i socijalnozaštitne intervencije prema maloljetniku ili obitelji. Prema nešto više od 1/4 ispitanika ranije su poduzete socijalnozaštitne intervencije, a prema nešto više od 1/5 ispitanika poduzimane su mjere obiteljskopravne zaštite (pretežno se radi o mjeri nadzora nad roditeljskom skrbi i poludnevnim smještajima na tretman resocijalizacije, što nije vidljivo iz tablice). Unutar broja mjera obiteljskopravne zaštite relativno je visok broj izrečenih mjera nadzora nad roditeljskom skrbi čemu je svakako pridonijelo i donošenje napatka Ministarstva rada i socijalne skrbi o njenom obvezatnom primjenjivanju prema svim maloljetnicima i njihovim obiteljima kojima je izrečena zavodska odgojna mjera (Radetić, 1998).

Pogledamo li broj ukupno procijenjenih okolnosti ovog područja (tablica 2.) vidljivo je da se najčešće radi o postojanju jedne odnosno dvije nepovoljne okolnosti odnosno rizičnih čimbenika. Na 3 i više rizičnih čimbenika otpada 11% gdje možemo pretpostaviti da se radi o određenom broju maloljetnika i njihovih obitelji iz uzorka kod kojih je zbog izrazito nepovoljnih prilika poduzimano više intervencija.

U području obiteljskih prilika/roditeljstva iz navedenih prosudbi slijedi (tablica 1.) da se najčešće radi o nemoći roditelja u kontroliranju ponašanja djeteta i neprimjerenim odgojnim pos-

tupcima. Prosudbe zapuštanja i zlostavljanja djeteta u odnosu na druge varijable iz područja obiteljskih prilika su nešto manje izražene, ali relativno dosta, obzirom na težinu i važnost tih oblika ponašanja u obitelji, a pri tome je potrebno voditi računa i o tamnoj brojci.

Rezultate koji pokazuju koliko je navedenih okolnosti (tablica 2.) u području obiteljskih prilika odnosno roditeljstva utjecalo na ponašanje maloljetnika upućuju da se u oko 1/2 obitelji radi o postojanju dva ili više rizična čimbenika. Međutim, zanimljiv je i podatak da se u 40% slučajeva radi o samo jednoj nepovoljnoj okolnosti iz ovog područja što se može smatrati prostorom za različite oblike edukacijskih intervencija prema obitelji odnosno roditeljima (Radetić-Paić, 2002).

Najprisutniji oblici poremećaja vezanih uz obrazovanje (tablica 1.) su nisko školsko postignuće (kod više od 1/2 ispitanika) i izostajanja s nastave, uključujući i bježanje. Podjednaki su i rezultati da su kod više od 1/4 djece, maloljetnika i mlađih punoljetnika evidentirana ometajuća ponašanja u školi i u razredu. Podatak, koji je isti i za područje Republike Hrvatske (Koller-Trbović, 2001), a koji nije zanemariv je taj da 13% ispitanika uopće ne ide u školu, što je u odnosu na ranija istraživanja na području grada Pule (21,6%-prema Banković i sur., 1984) manji, ali još uvijek relativno visok postotak obzirom na teškoće koje se javljaju vezano uz tu činjenicu.

Uvidom u ukupni broj procijenjenih oblika poremećaja koji se javljaju u vezi sa školovanjem (tablica 2.) može se doći do zaključka o najčešćem postojanju jednog oblika odnosno niti jednog, što se može procijeniti pozitivnim jer se ukupno radi o više od polovine ispitanika iz uzorka.

U području odnosa s vršnjacima 59% ispitanika ima nekoliko poznanika delinkvenata što je nešto više od onih koji među njima imaju prijatelje (40%). Relativno je velik broj onih ispitanika koji nemaju prijatelja pozitivaca, pa tako ni pozitivnih uzora u ponašanju, rješavanju i suočavanju s problemima. Može se pretpostaviti da su ti ispitanici intenzivnije uključeni u "asocijalne krugove", te time je i prognoza njihovog

daljnjeg razvoja lošija. Mišljenja sam da je ovoj prosudbi pridonio udio romskih obitelji iz uzorka, iz kojih je i po desetero djece sklono asocijalnom i antisocijalnom ponašanju (kao i širi rodbinski krug), a obzirom na svojevrstnu izoliranost nisu u mogućnosti biti izloženi pozitivnim poticajima društva ostalih vršnjaka.

Ispitanici su relativno pravilno distribuirani i unutar ukupnog broja nepovoljnih okolnosti u ovom području (tablica 2.). Podatak da se dvije i više okolnosti javljaju kod 40% ispitanika, nije zanemariv obzirom da se može pretpostaviti da ti maloljetnici imaju i dosta kontakata unutar delinkventne populacije bilo kao poznanici bilo kao prijatelji, kao i da imaju poteškoće s ostvarivanjem dubljih veza s vršnjacima redovne populacije.

Temeljem varijabli koje opisuju područje zlouporabe sredstava ovisnosti (tablica 1.), prisutnost ovisnosti je relativno vrlo slaba obzirom na činjenicu da je udio konzumenata droge na području Pule vrlo visok u odnosu na druge regije Republike Hrvatske. Uzroci ovakvim prosudbama mogu biti višestruki. Prije svega vjerojatno se radi o neznanju stručnih djelatnika za postojanje tih činjenica. Poznato je, naime, da se ovakva ponašanja relativno dugo mogu prikrivati, te da ta djeca i maloljetnici, u početku, ponašanjem i izgledom, ne odskaču bitnije od redovne populacije. Nadalje se djelomično radi i o nedostatnim kriterijima o postojanju ovisnosti u toj dobi npr. tko će i na temelju čega utvrditi da se radi o ovisnosti o alkoholu ili drogi, a ne o povremenom konzumiranju. I na kraju neki autori (Mikšaj-Todorović i Buđanovac, 1998) smatraju da dosadašnji podaci upućuju da je delinkventna ovisnička populacija u našoj zemlji još uvijek nešto starija od ovdje promatrane djece i mladeži.

S druge strane, svega 10% ispitanika iz uzorka se povremeno opije, a takvoj prosudbi ide u prilog činjenica da se tom problemu pridaje manja pozornost odnosno da je prekomjerno konzumiranje alkohola u odnosu na zlouporabu droga neopravdano izgubilo na važnosti. Navedene zaključke o nepoznanicama vezanim uz zlouporabu sredstava ovisnosti možemo vidjeti

i iz ukupnih prosudbi rizičnih čimbenika (tablica 2.).

Najzastupljeniji oblik poremećaja vezan uz aktivnosti u slobodnom vremenu (tablica 1.) je neadekvatno korištenje slobodnog vremena što se može ocijeniti kao relativno dosta. Udio ispitanika koji ne sudjeluju u organiziranim slobodnim aktivnostima iznosi 52%, što znači da ih gotovo polovina sudjeluje u organiziranim slobodnim aktivnostima, što se procjenjuje vrlo pozitivnim. Mišljenja sam da bi ovo područje nužno trebalo promatrati u odnosu na druga područja, obzirom da se u tretmanu Centra za socijalnu skrb Pula u vrijeme provođenja istraživanja primjećuje određeni broj uspješnih sportaša, vrlo lošeg školskog postignuća, nemotiviranih za školovanje, koji odrastaju u obiteljima neprimjerenih odgovornih postupaka, s teškoćama na području osobnosti i sklonih delinkventnih aktivnostima. Navedeni podaci potvrđuju se i u pokazateljima o postojanju više okolnosti odnosno rizičnih čimbenika (tablica 2.) vezanih za ovo područje.

U području osobnost-ponašanje naročito se ističu prosudbe kratkotrajne pažnje niske tolerancije na frustraciju i verbalne agresije. U nešto manje od $\frac{1}{3}$ ispitanika evidentirana je povučенost, pasivnost i smanjeno samopouzdanje, odnosno internalizirani poremećaji u ponašanju, kojima se najčešće posvećuje premala pozornost.

Promatramo li distribuciju ukupno procijenjenih rizičnih čimbenika ovog područja vidimo da se ne radi o pojedinačnim rizicima. Prosudba postojanja četiri i više nepovoljnih okolnosti je u 19% slučajeva, što se, uz prije navedeno, može smatrati izrazito nepovoljnim obzirom da se zbog složenosti takvih slučajeva javljaju teškoće u poduzimanju učinkovitih intervencija.

Analizom područja stavovi-orijentacija općenito se može zaključiti da je na ovom području frekvencija prosudbi niska. Moguće je da je to posljedica, s jedne strane, nedovoljnog poznavanja maloljetnika i nepridavanja dovoljne pozornosti tom aspektu rizičnih čimbenika, a s druge strane nemogućnosti egzaktnijeg uvida u stavove samog maloljetnika (npr. nedostatak instrumentarija ili kriterija kojim će se razlikovati pojedine kategorije). Tako i pokazatelji o posto-

Tablica 1. Prosudba rizika/potreba po područjima

PODRUČJA RIZIKA/POTREBA	%
RANIJI I SADAŠNJI DELINKVENTNI STATUS	
a) ranije socijalno zaštitne intervencije prema djetetu (mlt.) ili obitelji	27
b) poduzimane mjere obiteljsko-pravne zaštite	22
c) ranije izrečene odgojne mjere prema maloljetniku	10
d) u tijeku mjere obiteljsko-pravne zaštite i socijalno zaštitne intervencije prema maloljetniku ili obitelji	51
e) sada izrečene odgojne mjere prema maloljetniku	33
OBITELJSKE PRILIKE-RODITELJSTVO	
a) zapuštanje djeteta	17
b) nemoć u kontroliranju maloljetnikova ponašanja	63
c) zlostavljanje djeteta	11
d) neprimijereni odgojni postupci	54
e) loši odnosi mlt. s ocem	6
f) loši odnosi mlt. s majkom	9
OBRAZOVANJE-ZAPOSLLENJE	
a) ometajuća ponašanja u školi i u razredu	27
b) nisko školsko postignuće	54
c) problemi u odnosu s nastavnicima	11
d) problemi u odnosu s vršnjacima	16
e) izostajanje s nastave (uključujući bježanje)	30
f) uopće ne ide u školu	13
g) nezaposlenost-ne traži zaposlenje	4
ODNOSI S VRŠNJACIMA	
a) ima nekoliko poznanika-delinkvenata	59
b) ima nekoliko prijatelja-delinkvenata	40
c) ima samo nekoliko poznanika-pozitivaca	30
d) nema prijatelja pozitivaca	12
ZLOUPORABA SREDSTAVA OVISNOSTI	
a) povremeno upotrebljava droge	24
b) ovisan o drogi	2
c) ovisan o alkoholu	0
d) povremeno se opije	10
e) korištenje sredstava ovisnosti povezano s kaznenim djelom	10
AKTIVNOSTI U SLOBODNO VRIJEME	
a) ne sudjeluje u organiziranim slobodnim aktivnostima	52
b) neadekvatno koristi slobodno vrijeme	62
c) interesi neprimijereni dobi	13
OSOBNOST-PONAŠANJE	
a) smanjeno samopouzdanje	31
b) fizička agresija	13
c) povučenosť pasivnosť	31
d) kratkotrajna pažnja	45
e) niska tolerancija na frustraciju	37
f) neadekvatni osjećaji krivnje	23
g) verbalna agresija, nametljivosť	36
STAVOVI-ORIJENTACIJA	
a) asocijalni-antisocijalni stavovi	24
b) ne traži pomoć	24
c) odbija pomoć	15
d) provociranje autoriteta	18
e) bezosjećajnosť, nebriga za druge	12

janju više oblika poremećaja vezanih za stavove i orijentacije, govore da gotovo u polovini slučajeva nije evidentiran niti jedan od navedenih oblika.

Pokazatelje o razinama rizika po područjima rizika/potreba možemo pratiti u tablici 3 i 4. Uvidom u relativne frekvencije prosudbi razina rizika po područjima rizika/potreba nalazimo da je u uzorku najviše prosuđivana umjerena razina rizičnosti, nešto manje niska, a najmanje visoka. Pri tome se prosudbe izmjenjuju između umjerene i niske razine rizičnosti. Najviše prosudbi umjerenog rizika za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju bilježi se na područjima raniji i sadašnji delinkventni status i osobnost-ponašanje, te područjima obrazovanje-zaposlenje i aktivnosti u slobodno vrijeme. Najviše prosudbi visokog rizika nalaze se u područjima raniji i sadašnji delinkventni status, obrazovanje-zaposlenje i aktivnosti u slobodno vrijeme temeljem čega se može zaključiti da su navedena područja najrizičnija za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju. Prosudbe vrlo visoke razine rizičnosti nisu evidentirane. Naime, ukupna je prosudba razina rizika kod ovog uzorka ispitanička, za razliku od mogućih četiri, procijenjena unutar tri razine rizika (niska, umjerena i visoka) s obzirom da nije bilo ispitanička razvrstanih u vrlo visoku razinu rizičnosti.

Tablica 3. Prosudba razina rizika po područjima

RAZINA RIZIKA	NISKA%	UMJERENA%	VISOKA%
PODRUČJE			
RISDS	13	76	11
OBPRI	78	22	0
OBZAP	23	67	10
ODVRŠ	59	35	6
ZLOSR	65	33	2
AKTSV	29	61	10
OSPON	16	82	2
STORI	48	47	5

Zaključak

Slijedom dobivenih pokazatelja o rizičnim čimbenicima, njihovoj širini i intenzitetu, proizlazi potreba za definiranjem razina intervencija za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju grada Pule.

U tablici 5. prikazan je prijedlog intervencija i institucija za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju ili u riziku grada Pule. U velikoj mjeri

Tablica 2. Prosudba nepovoljnih okolnosti (broja rizičnih čimbenika) po područjima)

PODRUČJE	UČESTALOST						
	0%	1%	2%	3%	4%	5%	6%
RISDS	14	42	33	9	2		
OBPRI	11	40	30	17	2		
OBZAP	24	35	19	12	6	2	2
ODVRŠ	24	36	22	13	5		
ZLOS R	65	25	9	1			
AKTSV	29	24	38	9			
OSPON	17	18	20	26	18	1	
STORI	48	29	11	7	4	1	

Tablica 4. Ukupne prosudbe razina rizika temeljene na FPRPI skorovima

RAZINA RIZIKA	FPRPI skorovi %
NISKA	38
UMJERENA	58
VISOKA	4
VRLO VISOKA	0

navedene intervencije i institucije su u gradu Puli prisutne i kvalitetno obavljaju svoje djelatnosti, no potrebe djece i mladeži s poremećajima u ponašanju ili u riziku na navedene poremećaje su daleko veće. Pretežno se radi o nedovoljnoj pokrivenosti na razini tzv. sekundarne prevencije odnosno na razini niskog rizika. Radi se, naime, o nedostatku savjetodavnog tretmana bilo da se radi o redovnoj populaciji ili populaciji u riziku (Radetić-Paić, 2001). Pomoć u kriznim stanjima potrebno bi bilo proširiti na mrežu mjesnih odbora kako bi se u svakom dijelu grada mogla potražiti pomoć stanovnika upravo tog dijela grada. Značajno je zapostavljen grupni rad s roditeljima gdje nedostaju programi koji ohrabruju obiteljske interakcije, pojačavaju prosocijalne vrijednosti u obitelji, a kod rizičnijih obitelji treninzi roditeljskih vještina i različiti suportivni programi. Ukidanjem institucija i timova (Dispanzer za školsku preventivnu medicinu i školski timovi stručnjaka) koje su se, između ostalog, bavile detekcijom i dijagnostikom djece i mladeži u riziku ili s poremećajima u ponašanju izgubio se iz vidokruga znatan broj djece i mladeži koja su mogla biti pravovremeno otkrivena i dijagnosticirana te pravovremeno tretirana. Produženi pedagoški tretman pri dvije osnovne škole, ranije i tri, potrebno je provoditi po svim školama obzirom da se gotovo svakodnevno ukazuje potreba odgojne i obrazovne pomoći učenicima unutar matičnih osnovnih škola.

Na razini umjerene rizičnosti u većoj mjeri ne nedostaje intervencija, ali su one u odnosu na

druge intervencije proporcionalno manje zastupljene. To je naime u suprotnosti sa činjenicom da je umjerena razina rizika, sveukupno gledano, najčešće procjenjivana razina rizika, što ukazuje na potrebu većeg poduzimanja odgovarajućih intervencija. Na ovoj razini se ukazuje potreba za kombiniranjem mjera s ostalih razina rizičnosti na način da se poštuju specifične potrebe pojedinca s ove razine. Intervencije odnosno institucije usmjerene umjerenom razini rizičnosti za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju odnose se uglavnom na nedostatak različitih poludnevnih tretmana, kratkotrajnih smještaja, dnevnih centara, vikend tretmana, posebno onih oblika vezanih za susjedstvo (npr. poludnevni tretman u susjedstvu), te različiti oblici pomoći obitelji u obitelji i slično. I na ovoj razini nedostaje grupni rad s roditeljima.

Unutar institucija koje se odnose na visoku razinu rizičnosti nedostaju institucijski tretmani namijenjeni ovisnicima kao i stambene zajednice namijenjene tretmanu starijih maloljetnika, no veći je problem što postoji nediferenciranost tretmana unutar same institucije koja se bavi institucijskim tretmanom na ovom području. Uz to, tu se nalaze djeca i mladeži iz cijele Republike Hrvatske uglavnom onih koje je bilo potrebno izdvojiti iz šireg socijalnog okruženja, ali je i velik broj onih za koje se nije našla odgovarajuća ustanova te su tu smješteni zbog trenutačne nepopunjenosti kapaciteta. To ukazuje na problem i nediferenciranosti ustanova na državnoj razini.

Zaključuje se, dakle, da unutar niske i umjerene razine rizičnosti postoji značajnija potreba obogaćivanja ponude intervencija na razini lokalne zajednice, dok je za visoku razinu potrebno učiniti diferencijaciju tretmana što se podudara s rezultatima istraživanja provedenim za cijelu Republiku Hrvatsku (Koller-Trbović i Žižak, 2001).

Sve navedeno, sa svrhom planiranja intervencija za grad Pulu, upućuje na potrebu promjene na slijedećim razinama:

- postoji potreba za definiranjem mreže programa i institucija na razini lokalne zajednice, a na razini Centra za socijalnu skrb za proširivanjem i reorganizacijom u smislu formiranja različitih službi, a za što nadležne institucije trebaju osigurati sredstva,
- postoji potreba međuresorske suradnje i, što je još važnije, suradnja sa samim korisnicima,

ma, te izrade koordinacijskih programa i formiranje "krovne" službe za edukaciju i superviziju,

- značaj treba dati pravovremenom detektiranju i dijagnosticiranju rizika ili poremećaja u ponašanju, te adekvatno tome interveniranju. U tome posebnu ulogu ima suradnja različitih institucija, službi i stručnjaka.

Rezultati ovog rada nude niz prijedloga za stručno djelovanje u odnosu na čimbenike rizika na razini lokalne zajednice grada Pule, odnosno

Tablica 5. Prijedlog interventnih mjera i institucija za djecu i mladež s poremećajima u ponašanju grada Pule

RAZ.	INTERVENCIJE	INSTITUCIJE
NISKA	<ol style="list-style-type: none"> 1. detekcija 2. savjetodavni tretman 3. pomaganje u prevladavanju posebnih teškoća 4. pomoć u kriznim situacijama 5. individualni i grupni rad s djecom 6. individualni i grupni rad s roditeljima 7. ambulanta dijagnostika 8. nadzor nad roditeljskom skrbi 9. produženi pedagoški tretman 10. posebne obveze 11. pojačana briga i nadzor 12. profesionalno informiranje i savjetovanje 	<ol style="list-style-type: none"> 1. CSS, škole, Dispanzer za školsku preventivnu medicinu 2. CSS, Grad Pula, Dispanzer za šk. preventivnu medicinu, Savjetovništvo za djecu i obitelji stradalnike Domovinskog rata, Centar za prevenciju i vanbolničko liječenje ovisnosti (u osnivanju) 3. CSS 4. DND (otvoreni telefon), SOS-telefon, CSS, Tim za psihološke krizne intervencije, mjesni odbori 5. CSS, Suncokret, Gradska radionica mladih, DND, organizacije slobodnog vremena, čitaonice, vjerske zajednice, školski timovi stručnjaka, privatne inicijative (defektolozi-soc.pedagozi, psiholozi, realitetni terapeuti, psihijatri) i sl. 6. CSS, Škola za roditelje, tečajevi kvalitetnog roditeljstva, privatne inicijative 7. CSS, Dispanzer za mentalno zdravlje, Dispanzer za šk.preventivnu medicinu, školski timovi stručnjaka 8. CSS 9. osnovne škole 10. humanitarne, komunalne, ekološke organizacije i sl. 11. CSS 12. Odsjek za profesionalnu orijentaciju Zavoda za zapošljavanje
UMJERENA	<ol style="list-style-type: none"> 1. ambulanta i stacionarna dijagnostika 2. poludnevni tretmani, kratkotrajni smještaji, dnevni centri i sl. 3. PBIN uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi 4. upućivanje u Centar za odgoj (disciplinski centar) 5. individualni i grupni rad s obitelji za vrijeme dok je dijete u ustanovi 6. pomoć obitelji u obitelji (i za visoku razinu) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. CSS, Centar za odgoj 2. Centar za odgoj, Centar za prevenciju i vanbolničko liječenje ovisnosti (u osnivanju), CSS, Kuća za krizna stanja i ostali subsustavi lokalne zajednice, poludnevni tretman u susjedstvu 3. Centar za odgoj 4. Centar za odgoj 5. CSS, Centar za odgoj, ostali subsustavi lokalne zajednice 6. Direktivna terapija, Intenzivna pomoć obitelji, Smještaj kod kuće, Families First, Socijalnopedagoška pomoć obitelji ...
VISOKA	<ol style="list-style-type: none"> 1. upućivanje u odgojnu ustanovu 2. ostali institucijski tretmani 3. individualni i grupni rad s roditeljima za vrijeme dok je dijete u ustanovi 4. posttretmanska pomoć 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Centar za odgoj (i ostale odgovarajuće ustanove na razini Republike Hrvatske) 2. Centar za odgoj, Komuna za ovisnike, stambene zajednice 3. CSS, Centar za odgoj, ostali subsustavi lokalne zajednice 4. Servisi za posttretman

za izradu i provedbu različitih programa uz mogućnost njihove kontinuirane evaluacije. Temeljem iznijetog može se zaključiti da su osvijetljene određene potrebe djece i mladeži s poremećajima u ponašanju ili u riziku na navedena

ponašanja grada Pule, no za potpuno promišljanje stručnih intervencija nužno je, uz definiranje rizika/potreba i razina rizičnosti, između ostalog, i definiranje snaga odnosno prednosti i prava navedene populacije na razini lokalne zajednice.

Literatura

- Banković, S., Benčić, Lj., Juhas, V. i Puhar, I. (1984): Kriminalitet djece i omladine na području općine Pula. SIZ socijalne zaštite općine Pula. Centar za socijalni rad. Pula.
- Bašić J. (2000): Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži: teorijsko motrište. Rizični čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Urednici Bašić J. i Janković J. Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju. Zagreb. Str. 31-46.
- Bašić, J. (2001): Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju: određenje i teorijski pristupi. Prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih u lokalnoj zajednici. Urednici Bašić J. i Janković J. Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju. Zagreb. Str. 33-49.
- Hoge, R.D. i Andrews, D.A. (1994): The Youth Level of Service/Case Management Inventory: Description and Evaluation. Carleton University. Department of Psychology. Ottawa, Ontario K1s 5B6.
- Koller-Trbović, N. (2001): Prosudba rizika i potreba djece i mladeži s poremećajima u ponašanju u svrhu planiranja intervencija. U: Žižak, A., Koller-Trbović, N. i Lebedina-Manzoni, M. Od rizika do intervencije. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. Str. 37-69.
- Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (2001): Prijedlog smjernica za izgradnju sustava interventnih mjera. U: Žižak, A., Koller-Trbović, N. i Lebedina-Manzoni, M. Od rizika do intervencije. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
- Laucht, M., Esser, G. i Schmidt, M. H. (1998): Risiko-und Schutzfaktoren der freukindlichen Entwicklung: Empirische Befunde. Zeitschrift fuer Kinder-und Jugendpsychiatrie. 26. 6-20.
- Mikšaj-Todorović, Lj. i Buđanovac, A. (1998): Neka osobna i ponašajna obilježja malodobnih delinkvenata s obzirom na regiju prebivanja u Republici Hrvatskoj. Kriminologija i socijalna integracija. Vol.6. Br.1. Str. 1-20.
- Nikolić, B., Koller-Trbović, N. i Žižak, A. (2002): Metrijske karakteristike Formulara za procjenu rizičnosti/potreba (FPRP). Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. Vol. 38. Br.1. Str.103-119.
- Radetić, M. (1998): Neki problemi u primjeni pozitivnih pravnih propisa u praksi defektologa-socijalnog pedagoga pri Centru za socijalnu skrb. Kriminologija i socijalna integracija. Vol.6. Br.2. Str. 153-157.
- Radetić-Paić, M. (2001): Rizici i potrebe - polazišta u planiranju preventivnih intervencija za djecu i mladež grada Pule. Okrugli stol: Lokalna zajednica u prevenciji poremećaja u ponašanju djece i mladih - izvorište nacionalne

strategije prevencije poremećaja u ponašanju. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinjstva i mladeži. Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju. Radni materijal. Pula.

Radetić-Paić, M. (2002): Neka obilježja obitelji i roditelja kao rizičnih čimbenika za pojavu i razvoj poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. Vol.38. Br. 2. Str.133-145.

Risks and Interventions for Children and Young People of the City of Pula with Behavioural Disorders

Abstract

The processes of planning interventions for children and young people with behavioural disorders, who are at risk, begin with the identification of the risk factors and/or the needs of a certain local community. Therefore the specific aims of this paper are to determine the risks/needs of children and young people with behavioural disorders, or who are at risk in the area of the city of Pula, the level of risks/needs, and the differences in the levels of risks/needs among examinees, depending on the specific areas of risks/needs. The purpose is to plan interventions for the population mentioned. This paper is part of a larger research project entitled "Models of intervention with the purpose of preventing behavioural disorders of children, young people and adults in the Republic of Croatia" realised by the Department for Behavioural Disorders of the Faculty of Special Education and Rehabilitation of the University in Zagreb in the period between 1996-1999. The sample of examinees (N=100) are children, young people and young adults treated by the Pula Centre for Social Care between 01.01.1998. until 30.06.1999. The Youth Level of Service/Case Management Inventory form by Hoge, R.D. and Andrews, D.A. (1994) was used during the research and the information received was processed on the level of relative frequencies. The results for the observed sample of the examinees show that the biggest number of risk factors is found in the area of personality-behaviour, and some single variables are found related to the family, free-time activities and relations with peers. Looking at the level of risk, areas of prior and current offences/dispositions status, education-employment and free-time activities (leisure/recreation) stand out as having the highest number of examinees highly at risk, while the most frequently evaluated is of medium risk level. In line with the obtained results this paper proposes levels of professional interventions for the local community of the city of Pula.

Key words: children and young people with behavioural disorders, risks, interventions, city of Pula